

Szükség volt rá

Rövid hozzászólásomat visszatekintéssel kezdem, éspedig a romániai műszaki irodalom háromnyelvű, román—magyar—német műszaki kisszótárának megjelenésére. Ezt hárman írtuk, Bíró András és Killmann Viktor kollégáim meg én. A szótár példányainak gyors elfogyása bizonyítja, hogy a Kriterion Könyvkiadó helyesen ítélte meg az idők szavát: szükség volt rá. Kár, hogy a második lépés ezen az úton, a ma itt szóba került román—magyar műszaki szótár hosszú hat évre követte az elsőt.

A kezdeti háromnyelvűségről kétnyelvűség lett: új szótárunkból kimaradt a német nyelv. Miért? Köztudott, hogy 1966-ban és 1971-ben megjelent két vastag kétnyelvű műszaki szótár, a német—román 130 000 címszóval és a román—német 160 000 címszóval. S ne feledkezzünk meg az 1963-as kiadású, 26 000 román címszót tartalmazó poliglott műszaki szótárról sem, amely magyar nyelvű szókincset is tartalmaz. Sajnos, e szótár második kiadásából hiányzik a magyar nyelv, tehát kiesik tárgyalásunk köréből. Az idézett szótárak egyébként nagy terjedelmük miatt nem alkalmasak kézikönyv-használatra, és a poliglott szótár ráadásul nem közül szinonimákat, ami nagy hátrány. A rendelkezésre álló német—román és román—német szótár fölöslegessé tette, hogy újabb háromnyelvű szótárt jelentessünk meg — ezzel viszont lehetővé tették azt, hogy kétnyelvű szótárunk címszóanyagát jelentős mértékben megnöveljük: 5000 címszóról 23 000 címszóra, anélkül hogy a kötet nagysága alkalmatlanná tette volna annak mindennapi használatát műszaki középiskolai tanulók, műszaki egyetemi hallgatók, technikusok, szakmunkások és mérnökök részére.

Hadd szögezzem le, hogy a román—magyar és a jövőre megjelenendő magyar—román műszaki kéziszótárak terjedelme távolról sem fedezi a teljes szószükségletet. De ezt a sürgős problémát nem mi vagyunk hivatva megoldani.

A háromnyelvű szótár három szerzője nem azonos a kétnyelvű szótár három szerzőjével: az időközben elhunyt Killmann Viktor professzor helyett Jenei Dezső főmérnök lépett sorunkba, aki tökéletesen bírja a román műszaki nyelvet, és hármunk közül a legszélesebb körű gépészmérnöki gyakorlata van. [..]

Az új „hármastfogat” — Bíró András, Jenei Dezső és én — az előtt a feladat előtt álltunk, hogy az adott kiadói keretek között (mintegy 600 oldal) a magyar nyelvű technikusnevelés új feladatainak teljesítéséhez nyújtsunk segítséget. Tudjuk, hogy a magyar nyelvű műszaki oktatás jogát minden fokon biztosítják az ország törvényei, és a technikusnak induló romániai magyar anyanyelvű ifjúság létszáma költségvetésileg is lehetővé teszi ennek a megvalósítását. Hogy a működő és megalakítandó magyar nyelvű műszaki középiskolai részlegekben a románul tanult mérnökök magyarul adhassanak elő, ahhoz magyar nyelvű könyvek és megint csak könyvek kellene: gyakorlatilag — új könyvek helyett — a kitűnő román tankönyvek magyar fordításai és megfelelő szótárak. A szakmunkási (középiskolai), almérnöki és mérnöki tankönyvek és jegyzetek megírása a következő fejlődési szakasz feladata, de erre is idejében gondolnunk kell, hogy ne késsünk el, mint most a műszaki középiskolai tankönyvek kiadásával.

Mérlegre teszem újra a sokszor hallható kérdést: nem jó a románul jól végzett magyar szakmunkás, technikus, mérnök? Ezt senki sem állítja. De kétségkívül jobb, ha ez a szakmunkás, technikus vagy mérnök anyanyelvű műszaki kultúrával rendelkezik. Persze, senki sem vonja kétségbe, hogy az anyanyelvű műszaki kultúra később is megszerezhető, a román nyelvű tanulmányok befejezése után vagy közben, ha rendelkezésre állnak a megfelelő szakfolyóiratok és szakkönyvek. Köztudott, hogy magyar ifjúságunk román nyelvismerete ma már nem probléma. A magyar nyelvű műszaki oktatás és könyvkiadás tehát semmiképpen sem csökkenti a magyar dolgozók, szakmunkások és értelmiségiek bevalását és érvényesülését az ország bármely részében. Ez a dolog egyik oldala. Nem kevésbé fontos a másik oldal: az, hogy a mai technika világában, amikor az országos és a nemzetközi szabványok a technikustól hallatlanul pontos meghatározások ismeretét követelik meg, a fogalomalkotás, a kifejezés és a közlés területén az anyanyelv alapján lehet a legkönnyebben, leggyorsabban és legpontosabban tájékozódni. Tehát a legrövidebb, legkönnyebb és legpontosabb út a modern technika birtoklásához is az anyanyelven át vezet.

A jelenlegi gyakorlat — a román nyelven tanult mérnökök magyar nyelvű középiskolai előadásai — csak félmegoldás marad, ha az illetőnek nincsenek anyanyelvű műszaki ismeretei, és elég könyv sem áll rendelkezésére. Magyarul tanult

mérnökök nélkül tehát nehezen elképzelhető az alapos, versenyképes magyar műszaki középszintű oktatás; a kettő szoros összefüggésben van egymással.

Ezekben a nagy jelentőségű problémákban akar segítséget nyújtani a mi román—magyar és az ezt jövőre követő magyar—román műszaki kézisztárunk is.

Rohonyi Vilmos

Román—magyar műszaki szótárunkról

A nem anyanyelven írt műszaki könyvek megértésében jelentős szerepet töltenek be a műszaki szótárak. Ilyenek mostanában egyre gyakrabban jelennek meg, úgyhogy nyugodtan beszélhetünk *műszaki szótárirodalomról*. A szótárak nagyságrendjére a címszavak száma jellemző. Eddig a legnagyobb az orosz—angol és angol—orosz műszaki szótár, amely több mint félmillió címszót tartalmaz.

A műszaki fogalmak minden nyelv szókincsének — szavak és kifejezések halmazának — igen kompakt részhalmazát alkotják. A különféle nemzetek műszaki szókincsének nagyságrendje, ipari fejlettségük hasonló szintje mellett, körülbelül azonos. A műszaki szókincs nagysága tehát valamely nemzet ipari fejlettségének is tükrö. A magyar nyelv például több mint 400 000 műszaki szót és kifejezést ismer — s könnyen belátható, hogy ezek szakterületekre differenciált elsajátítása csak módszeres tanulás útján lehetséges.

Tapasztalati tény, hogy egy ország szoros bekapcsolódása a világgazdaság vérkeringésébe magával hozza a nyelvi közvetítés szükségességét. E következmény fontosságát Románia illetékes fórumai is felismerték, s gyorsan és rugalmasan jelentették meg a nagy műszaki szótárakat: az angol—románt, a francia—románt, a német—románt, az orosz—románt, majd ezeknek a fordítottjait. Elkészült a poliglott műszaki szótár is, első kiadásában román, orosz, német, francia, angol és magyar szókinccsel; a második kiadásban a magyar nyelvet a spanyollal cserélték fel. A külföldi műszaki irodalom felfutása egyfelől, a lemaradás gyorsabb felszámolásának igénye másfelől poliglott szakszótárak kiadását eredményezte a legfontosabb műszaki ágakban (elektronika, elektrotechnika, távközlés, gépgyártás, hőtechnika, bányászat, közlekedés, élelmiszeripar, kohászat).

A hazánkban megjelent műszaki szótárak nagyságrendjére jellemzők a következők: egy-egy általános műszaki szótár 120 000—140 000, az általános poliglott műszaki szótár 30 000, egy-egy poliglott szakszótár 4000—5000 címszót tartalmaz.

A *Kriterion Kézikönyvek* sorozatban ez év közepe táján megjelent román—magyar műszaki szótárunk célja — amint Rohonyi Vilmos is mondotta — megkönnyíteni a magyar anyanyelvűek számára a román műszaki irodalom megértését. Nagyságrendje a kis szótáraké: 23 000 román címszót és ezek megfelelőiként több mint 30 000 magyar kifejezést tartalmaz. A magyar műszaki irodalom használta 400 000 szóból és kifejezésből tehát csak a legjellegzetesebbek felvétele volt lehetséges — az elektrotechnika és az elektronika, a gépek és a gépgyártás, a vegyészet és a vegyipar, a kohászat, az ásványtan és a bányászat, a kőolajipar, a könnyű- és az élelmiszeripar, a szállítás és az ipargazdaságtan tárgyköreiből. A szavak és kifejezések szakcsoportosítása révén a szótár áttekinthetőségét és használhatóságát igyekeztünk növelni.

A szótár szűk kerete, a válogatás kényszere sok szorongást okozott a szerzőknek. Tudjuk, hogy sok fontos és gyakran használt fogalom maradt ki a szótárból, és be kell vallanunk, hogy bármennyire tudományos igénnyel próbáltunk is válogatni, az eredmény bizonyos szubjektívizmusnak és kísérleti jellegnek, valamint a statisztikai véletlen törvényének van alávetve.

A szótár román és magyar szókincsét igyekeztünk az élő román és magyar műszaki nyelvhasználatnak, az érvényben levő szabványoknak és a korszerű műszaki tankönyvek — egyetemi és középfokúak — terminológiájának megfelelően felépíteni. Ennek eredményeként reméljük, hasznát veszik mind a magyar nyelvű műszaki szakiskolák és ipari líceumok tanulói és tanárai, mind pedig a főiskolák magyar anyanyelvű hallgatói — bár korlátozott terjedelme miatt a szükséges szókincsnek csupán egy részét tartalmazza. Épp ezért fontos volna a megkezdett munkát folytatni, és egy 120 000—140 000 címszavas román—magyar és magyar—román műszaki szótárt szerkeszteni, amelynek a szókincsé elég volna ahhoz, hogy